

LACANCI ÖZNE VE KAPİTALİZMLE MÜCADELE OLANAKLARI¹

LACANIAN SUBJECT AND POSSIBILITIES OF STRUGGLE AGAINST CAPITALISM

Faik Onur ACAR¹

Özet

Lacancı psikanaliz pratiğinden yola çıkıp teorisine ilerleyen bu çalışmada, öncelikle travma ele alınmıştır. Travmanın gerçekleşmesi kadar üstesinden gelinmesinde de toplumsal olanın önemine dikkat çekilmiştir. Nitekim travma kendisinde toplumsal bir nitelik taşımaktadır. Travmaya bu toplumsal niteliğini kazandıran ise bir dil gibi ve dilin etkisiyle yapılanan bilinçdışıdır. Bilinçdışı, bu bağlamda, içerişi olduğu kadar Öteki olarak dışarı, toplum anlamına da gelmektedir. Lacancı Özneyi ise en doğru şekilde dışarıdaki içerişi olan bilinçdışını hesaba katmadan ele almak mümkün değildir. Bu bağlamda çalışmanın ilerleyen kısımlarında bilinçdışı üzerinden özne düşüncesine geçilmiştir. Lacancı öznenin temel belirlenimleri ise feminen ve maskülen yapı tartışmasında belirlenmeye çalışılmıştır. Kadın ve erkek, cinsiyet ya da toplumsal cinsiyetler olarak değil, öznenin ontolojik yapısının ortaya serilmesi için ele alınması gereken referans noktaları olarak düşünülmüştür. Bu tartışma sonunda kadın ile erkek arasındaki salınımda ortaya çıkan Lacancı öznenin temel belirlenimlerinden birinin iletişimsizlik olduğuna dikkat çekilmiştir. Kurulan bu ontolojik yapıda öznelerin birbirinden kopukluğu, öznelerin arasına her durumda fantezinin girmesi, olası bir iletişimin önünü kesmektedir. Çalışmanın son aşaması, bu temel üzerinde, yaşadığımız kapitalizm koşullarının ve bu koşullara karşı mücadele yöntemlerinin belirlenmesine ayrılmıştır. Sınırsız meta üretimi olarak tarif edilen kapitalizm tam da öznelerin birbirleri ile iletişimsizliği temelinde varlık sürdürmektedir. Marx'ın meta fetişizmi analizi de bu bağlamda yorumlanmıştır. Diğer yandan iletişimsizliğin kapitalist sistemin kaçınılmaz bir sonucu olduğu da sistem tarafından gizlenmekte ve çözüm olarak bir kez daha farklı türden metalar öne sürülmektedir. Bu metaların alıcısı olarak ise maskülen yapı yegâne özne olarak öne sürülmektedir. Bu belirlenim patriyarkal kapitalizmin yeni bir tanımını yapma olanağı vermektedir. Bu bağlamda, feminen yapının benimsenip ön plana çıkarılmasının kapitalizme karşı yeni mücadele yollarının açılması ile sonuçlanabileceği gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilinçdışı, travma, kadın, özne, kapitalizm.

Gönderim Tarihi/Submitted	:	20.03.2024
Kabul Tarihi/Accepted	:	30.05.2024
Sorumlu Yazar/Corresponding Author	:	Faik Onur ACAR
E-posta / E-mail	:	onurfaikacar@gmail.com
Doi	:	10.47124/viraverita.1455908
Atıf / To Cite:	:	ACAR, F. O. (2024). Lacancı Özne ve Kapitalizmle Mücadele Olanakları. <i>ViraVerita E-Dergi</i> , 10(19), 96-126. Doi: 10.47124/viraverita.1455908.

---

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı (ORCID: 0000-0002-7002-4636).

Abstract

In this study, which starts from the practice of Lacanian psychoanalysis and proceeds to its theory, trauma is discussed first. Attention is drawn to the importance of the social in overcoming trauma as well as its realization. As a matter of fact, trauma itself has a social quality. What gives trauma this social quality is the unconscious, which is structured like a language and under the influence of language. The unconscious, in this context, means the outside, society, as the Other as well as the inside. It is not possible to address the Lacanian Subject in the most accurate way without taking into account the unconscious, which is the outside inside. In this context, the following parts of the study proceed to the idea of the subject through the unconscious. The basic determinations of the Lacanian subject are tried to be determined in the discussion of feminine and masculine structure. Woman and man are approached not as sexes or genders, but as reference points that need to be addressed in order to reveal the ontological structure of the subject. At the end of this discussion, attention was drawn to the fact that one of the basic determinations of the Lacanian subject that emerges in the oscillation between woman and man is miscommunication. In this ontological structure, the disconnection of the subjects from each other, and the fact that fantasy intervenes between the subjects in every situation, prevents a possible communication. The last stage of the study is devoted to identifying the capitalist conditions we live in on this basis and the methods of struggle against these conditions. Capitalism, defined as unlimited commodity production, exists precisely on the basis of the lack of communication between subjects. Marx's analysis of commodity fetishism is also interpreted in this context. On the other hand, it is concealed by the system that miscommunication is an inevitable consequence of the capitalist system and once again different kinds of commodities are put forward as a solution. As the buyer of these commodities, the masculine structure is put forward as the sole subject. This determination makes it possible to give a new definition of patriarchal capitalism. In this context, it has been shown that the adoption and foregrounding of the feminine structure can result in the opening of new ways of struggle against capitalism.

Keywords: Unconscious, Trauma, Woman, Subject, Capitalism.

Lacancı Özne ve Kapitalizmle Mücadele Olanakları

GİRİŞ

Lacancı psikanaliz sürecinin iki ana evreden meydana geldiğini söyleyebiliriz. Terapinin ilk evresinde, gösterenin sabitlemesi sonucunda yaşanan travmaya odaklanılır. Nitekim analizan, tam da bir gösterenin gösterdiğini yani anlamını kavrayamadığından travmaya sahip olur. Lacan'ın psikanaliz düşüncesinde, bu durum ifadesini, en net şekilde bilinçdışının anlam dışı bir alanda faaliyet gösterdiği iddiasında bulur. Bu kısım oldukça önemli olduğu için tekrarlamakta fayda var. "Bilinçli düşünce anlam bölgesinde, dünyayı anlamlandırma mücadelesi içinde çakılıp kalır. Lacan bilinçdışı işlemlerin anlamla en ufak bir ilgisi olmadığını öne sürer" (Fink, 2020, s. 49). Bu bağlamda terapinin bu evresinde amaçlanan, analizanın yaşadığı saplanmanın üstesinden gelmek, bu saplanma haline neden olan gösterenin Lacancı bir ifade ile diyalektikleşmesini sağlamak yani söz konusu gösterenin önce bastırılan gösterilenle ve ardından diğer göstergelerle ilişkisini sağlamaktır (Fink, 1995, s. 56). Nitekim analistin yorumu, tam da göstergeler arası ilişkinin kurulmasını sağlamaya yöneliktir. Bir başka ifade ile analistin yorumu dolayımı ile analizanın anlam zemine, yeniden, travmalarını da anlamlandırarak geçişi sağlanır.

Terapinin ikinci evresinde ise söz konusu diyalektikleşmenin yalnızca bireyde değil, bireyin çevresinde yani toplumda da gerçekleşmesinin amaçlandığı söylenebilir. Diyalektikleşme süreci ancak bu şekilde tamamlanabilir ve tamamlanmış olarak sürebilir. Bireyin anlam zemininde gerçekleşen değişiminin, toplumsal zeminde de karşılık bulması gerekmektedir, çünkü gösterenin gösterilenle ilişkisi yani anlam ancak tam olarak toplumsal zeminde hayat bulur (Zupancic, 2011b, s. 24). Bireyin toplumsal edimlerinin ön plana çıktığı bu evrenin gerçekleşmemesi halinde anlam zemini ile bağı zayıflayan bireyin, bir kez daha, benzer bir saplanma içerisine girmesi oldukça olasıdır. O halde bu anlayış içerisinde, tabiri caizse, bireyin ancak çevresini de değiştirerek değişebileceği söylenebilir. Son kertede birey, kendi gözünde olduğu kadar başkasının gözünde de değişmelidir çünkü simgesel anlam bireyde değil toplumda hayat bulur.

Bu çalışmada öncelikle, bu belirlenimlerden hareketle bilinçdışı, dil, gerçek, imgesel, simgesel gibi temel Lacancı kavramlar ele alınacaktır. Bir başka ifade ile travmanın üstesinden gelme olarak psikanaliz pratiğinin kendisinden yola çıkılacak ve bu pratiğin yol göstericiliğinde

temel Lacancı kavramlarının belirleniminde teorik bir açıklama yoluna gidilecektir. Ancak travmanın ele alınabilmesi için de belirli bir bilinç durumunda olunması gerektiği açıktır. Tam da bu nedenle, pratik zeminden başlayan bu inceleme travma ile onun incelenmesinden başlayacaktır. Daha sonra bu temelde bilinçdışı ile ilişki halinde Lacancı özne analiz edilecektir. Bilinçdışının cinsiyet ile ilişkisinin temele alınacağı bu bölümde Lacancı öznenin ancak feminen ve maskülen yapı ilişkisinde anlaşılabilirliği gösterilecektir. Son olarak sonuç bölümünde ise Lacancı psikanaliz anlayışının hali hazırda mevcut olan toplumsal ilişkilerin değişiminde nasıl bir yol önerdiği tartışma konusu yapılacaktır. Mevcut toplumsal koşulların alınacağı bu kısımda Marx'ın kapitalizme yönelik eleştirilerinin Lacancı bir yorumu yapılacaktır. Bu yorumun kapitalist toplumsal koşulların değiştirilmesinde yenilikçi kimi yollar önerdiğine dikkat çekilecektir. Görüleceği gibi bu yollar kapitalist toplumsal koşullarda kadının ve proletaryanın konumları ve potansiyelleri ile yakından bağlantılıdır. Bu bölümde diğer yandan terapistteki değişimin her durumda toplumdaki bir değişime tekabül ettiğini ve toplumsal değişime dair yeni yöntemlere de ön ayak olduğunu göstermek amaçlanmaktadır.

TRAVMA: DİL VE DİLİN SINIRLARI

Lacancı evrende temel çelişki gerçeğin çelişkisidir hiç kuşkusuz ancak bu çelişki kendisini insanlara ilk olarak varlıkta yani dilsel ya da simgesel alanda gösterir. Daha doğru bir ifade ile simgesel alanın kapsamaya çalıştığı gerçek ile biz ancak simgesel alanın yetersizliği nedeniyle ya da sonucunda karşılaşırız, çünkü kendi varlığımız da dâhil olmak üzere Lacancı evrende varlık yalnızca simgesel olanda vardır.

Varlık en basit ifade ile vardır hiç kuşkusuz. Nitekim Lacan da bu gerçeği reddetmez ancak gerçeğin de varlık gibi bir varlığa sahip olduğunu reddeder. Gerçek, varlıkla bağlantılı olmasına karşın, varlığın aksine simgesel evren ile sınırlı değildir. Alenka Zupancic'in belirttiği gibi "her varlık simgeselde varlıktır – Gerçek hariç. Gerçek diye bir şey "vardır", ama bu Gerçek varlık değildir. Gelgelelim öylece varlığın dışında da değildir; varlıktan ayrı bir şey değil, varlık uzamın kasılmasıdır, tökezlemesidir Gerçek. Sadece (simgesel olan) varlığın bünyevi çelişkisi olarak mevcuttur" (Zupancic, 2018, s. 68). Ancak gerçeğin bu mevcudiyet tarzının onun sınırına işaret ettiğini düşünmek yanlış olur. Aksine gerçek simgeselin sınırındadır, onun sınırında başlar ve bu anlamda gerçeğin kendisinin bir sınırı yoktur. Bu nedenle gerçeğe dair yegâne doğru önerme onun yalnızca "var" olduğunu söylemektir, ondan bir varlık olarak bahsetmek ise ona simgesel bir varlık olarak yaklaşmak anlamına geleceğinden yanlış sonuçlara götüreceği kesindir.

Gerçek, üzerine doğrudan analizlerin gerçekleştirilebileceği bir tamamlanmışlık olmadığı gibi bir son da değildir; o bir anlamda simgesele sızan ve onu rahatsız eden sürekli bir yeni başlangıçtır. Burada bahsedilen başlangıç gerçeğin kendisini değil simgeseli nitelemektedir çünkü yeniliği de ancak kurulmuş bir simgesel evren referansı ile kavramak mümkündür. Herhangi bir referans ise yine simgesel evrende geçerli olacağından yenilik de simgesele aittir, yeniliğin kökeni ise bu durumda gerçek haline gelir.

Bu bağlamda, simgesel evrenin verili kabul edildiği söylenebilir. O içerisine doğduğumuz evrendir ve o bizim içimizde yer ettiği sürece biz de var oluruz. Toplum, devleti, okulu vs. kapsamakla birlikte simgesel evrenin temel ögesi ve ilk kurucu zemini ise hiç kuşkusuz dildir. Bu anlamda dilin bizi hem var eden hem de maruz kaldığımız bir şey olduğunu söylenebilir. Daha doğru bir ifade ile biz ancak dile maruz kaldığımızda, hatta onu içselleştirdiğimizde, onun bize sızmasına izin verdiğimizde dilsel ve simgesel zeminde yani genel anlamda var olmaya başlarız. Bu durum ise dilin kendisinin Lacancı evrende dışarı bir başka deyişle Öteki olduğu anlamına gelir. Bu veriyi Lacan'ın bilinçdışının Öteki olduğuna dair tezi ile birlikte düşündüğümüzde, Lacancı evrene de ilk adımımızı atmış oluruz (Lacan, 1993, s. 119). Bu noktada Lacancı psikanalizde öteki kavramının iki şekilde kullanıldığını hatırlatmakta fayda var. Öteki burada da bahsedildiği gibi bir yanı sıra dili, toplumsallığı, genel olarak öznenin ve özne olarak bilinçdışının yer aldığı zemini temsil eder. Bu anlamda kullanıldığında Öteki büyük harf ile yazılır. Ötekinin ikinci anlamı ise ortaya çıkmış öznenin kendi dışında gördüğü, kimi zaman arzu ya da nefret nesnesi haline getirdiği ve en önemlisi Öteki'nin kendisine de bir bütünlük atfettiği hallerde kullanılmaktadır. Bu anlamıyla kullanıldığında ise öteki küçük harfle yazılmıştır.

Bruce Fink'in ifadesi ile "bilinçdışı (sözcüklerle dile getirildikleri ölçüde) başkalarının sözleri, sohbetleri, hedefleri, istekleri ve fantezileriyle doludur. Bu konuşmalar içimizde adeta bağımsız bir varoluş kazanır." Fink gündelik hayatta oldukça sık karşımıza çıkan bir örnekle sözlerine devam eder: "Öteki söylemin -başka insanların konuşmalarının- içselleştirilmesinin en net örnekleri, çoğunlukla vicdan ya da vicdan azabı denen şeyde .... bulunur" (Fink, 1995, s. 32).

Bu satırlarda geçen içimizde kelimesinin aslında dışarısını kastettiği daha doğrusu içimizdeki dışarısını yani benimsediğimiz haliyle Ötekini işaret ettiği açıktır. Bilinçdışı bu haliyle içimizde sürekli çalışan bir kayıt aleti gibidir. Ancak bu kayıt aleti ile ne kaydedilen ne aletin kaydetme biçimi ne de kayıt sırasında kaydedilenler arasında kurulan bağlantılar bize ait değildir. Nitekim bu nitelikler onu hem Öteki hem de bilinçdışı daha doğrusu bilinçdışını Öteki

kılar. Ancak psikanaliz pratiğinin de doğrudan işaret ettiği gibi bilinçdışı bizleri etkilemekte yani Öteki bize sızmaktadır.

Peki, bu nasıl mümkün olmaktadır? Bir başka ifade ile Ötekinin dilsel yapısı ile bizim konuştuğumuz dil yapısı arasında nasıl bir ilişki vardır ki bu kayda yani bilinçdışına dair bazı bilgiler edinebiliyor yani bilinç ile bilinçdışı arasında bir köprü kurabiliyoruz? Bu soruya cevap verirken, bilinçten daha doğrusu bilinç ile bilinçdışı arasındaki ilişkiden yola çıkmamız gerektiği açıktır aksi halde bilinçdışına dair bilinçli bir söylem geliştirmek mümkün olmayacaktır. Ancak bu aşamada önemli olan bu köprünün zaten biz farkında olmadan kurulduğudur. Bir başka ifade ile bilinçdışı bilincimize kendisini zaten sık sık hissettirmektedir. Bu köprü bilindiği gibi öncelikle gündelik konuşmalarımızda yaşanan dil sürçmelerinde, rüyalarımızda, şakalarımızda ve semptomlarda bize kendisini hissettirir.

Konumuz açısından yalnızca dil sürçmelerinden birkaç örnek vermek yeterlidir. Dil sürçmelerinde, bilinçli bir şekilde dile getirilen söylemlerde söylemek istenen sözcüğün yerine bir başka sözcüğün geçtiğini görürüz. Örneğin arkadaşınıza koşarken ayağınızın su topladığından (*blister*) bahsederken, zihninizi farklı düzeyde -bilinçdışı düzeyde- meşgul eden bambaşka bir göstereni olan “kız kardeş” (*sister*) sözcüğüne yönelik bir dil sürçmesi” yapabiliriz (Fink, 1995, s.40).

Bu örnek bize gündelik hayatta dili kullanarak gerçekleştirdiğimiz sözler ile bilinçdışının dili arasında belirgin kimi ayrımlar yapmak için bazı veriler vermektedir. Sözler belirli bir gramer yapısına ve anlama sahipken, bilinçdışının söylemi ses birim ve harf birim (*sister-blister*) ortaklığı üzerinden ilerlemekte daha doğrusu bu benzerlikler üzerinden kendisi bilincimize sızmaktadır. Freud’un ifadesi ile iki farklı niyetin aynı anda varolan -ya da belki daha çok karşılıklı çatışan- eylemlerinden kaynaklanırlar (Freud, 1994, s. 55). Dolayısıyla bilinçdışının da kendine ait bazı kayıt kuralları yani biçimsel bir grameri olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda bilinçdışına yaklaşmanın yolunun bu gramerin keşfedilmesinden geçeceği açıktır. Bu konuda Lacan’ın da kendi kuramını geliştirirken yoğun olarak etkilendiği Saussure’in çalışmaları oldukça aydınlatıcıdır. Nitekim Lacan’ın kendisi de Saussure’ün “dilini farklarıyla tanımlanan öğelerin bileşiminden oluşan bir yapı olduğu teorisini benimser” (Evans, 2019, s.78). Saussure’a göre, herhangi bir dilin temel bir birimi olan gösterge, gösteren ve gösterilen olarak ikiye ayrılır:

G

-----

g

“Gösteren (G) tümeldir; çok düzeyli bir zincirden oluşur (eğretileme zinciri). Gösteren ve gösterilen oynak bir bağıntı içindedir ve yalnızca birtakım saplama noktalarında birbiriyle örtüşür; 2) Gösterenle (G) gösterilen (g) arasındaki ayırım çizgisi kendine özgü bir değer taşır” (Barthes, 1979, s.43). Söz konusu ayırım çizgisi bir yandan her bir göstergeyi kendi içerisinde ikiye ayırırken diğer yandan da tam da bu ayırımın bir yanında kalanlar arasında kendi içinde bir ilişkiye de olanak sağlar. Gösterilen bu imgede anlam zeminidir ve bilinçli konuşmalarımızın her birinde kullandığımız ve yaşadığımız gibi zıt, benzer ya da aynı anlamları beraberinde çağırabilir. Yukarıda bahsettiğimiz örnek üzerinden anlatmak gerekirse, *blister* (su toplaması) sözünü duyduğumuzda *pain* (acı) ya da *stumble* (tökezlemek) kelimeleri aklımıza bilinçli bir şekilde gelir. Bu noktada zincir gösterilenler arasında kurulmuştur. Ancak göstergenin kabulü ve hatta benimsenmesi ile birlikte gösterenin kendisi de bir zincir oluşturmaya başlar. *Blister* (su toplaması) demeye çalışılırken *sister* (kız kardeş) denmesi tam da bu duruma işaret eder. Bilinçdışının kendi zinciri vardır ve bu zincir kendinde gelişmeye sürekli devam eder. Tam da bu nedenle Lacan, her ne kadar Saussure’in önderliğinde gelişen yapısalcılıktan besleniyor olsa da dilin temel birimi olarak göstergeyi değil göstereni ele alarak yapısalcılıkla arasına mesafe koyar. Bilinçdışının işleyişinin açıklanabilmesi için gösterene öncelik tanınması bir gerekliliktir. Bu sayede bilinçdışı kendi hareketine kavuşabilir.

Lacancı psikanaliz düşüncesinde travmanın ne anlama geldiği de tam olarak bu ilişkide kendisini gösterir. Çizginin altında kalanın yani gösterilenin, bir anlamda anlamın reddi ya da anlaşılmaması travmaya işaret eder. Bu noktaya detaylıca eğilmekte fayda var.

Gösteren ve gösterilen olarak iki yüzden oluşan göstergenin, kendi içerisinde ikiye yarılması halinde, daha önce belirtildiği gibi, gösterilenden yani toplumsal anlam zemininden kopan gösteren, sabitlenir ya da gösterilenlerden azade bir şekilde gösterenler arasında bir ilişki başlar. Birey bu durumda, yaşadığı olayın anlam bağlantısı olmayan ancak gösterilen ilişkisi olan şeylerden de korkar ya da çekinir hale gelebilir. Freud’un *Küçük Hans* örneğinde gördüğümüz babası karşısında yaşadığı travmanın sonucunda Hans atlardan önce büyülenir kısa bir süre sonra da onlara karşı bir fobi geliştirir (Freud, 2020a, s. 15-40). Bir başka ifade ile Lacan’ın da ifade ettiği gibi semptomun, “bir dil gibi yapılanmış ve örgütlenmiş bir şeyi ifade ettiği gerçeği”ni göz ardı etmek mümkün değildir (Lacan, 2017, s. 28).

Bilinçdışında, gösterilenlerden azade gösterenler zemininde ortaya çıkan her iki durumun da kaçınılmaz sonucu, travmadır. Bir başka ifade ile travmanın sonucu yalnızca takıntı,

fobi gibi rahatsız edici bir sonuç değil büyülenme gibi olumlu bir sonuç da doğurabilir. Farklı olarak travmanın, gerçekleşen olaydan yıllar sonra ortaya çıkması da mümkündür. Bu noktada dikkatli olmakta fayda var. Yıllar önce bastırılan bir olayın sonuçlarının yeni ortaya çıkması değildir söz konusu olan. Aksine tam da yaşanan olay yeni bir anlama geldiği için, geçmiş ilk kez bastırılabilir. Fink bu konuda hayali bir örnek verir:

Albert Einstein duymaması gereken bir sohbete kulak misafiri olur, bu konuşmada, babası annesine 'Bu çocuktan bir halt olmayacak' der ve annesi de 'Doğru, aynı babası gibi miskin' diyerek ona katılır. Albert'in, henüz ne bu sözlerdeki kastı anlayacak ne de hissiyatı sezecek kadar olgun olmadığını düşünebiliriz. Ama yine de bu sözler bir yerlerde depolanır ve yıllar boyu usulca bekler; ta ki lisede kendini geliştirmeye didindiği sırada tekrar aktif olup da acımasızca başına musallat oluncaya kadar (Fink, 1995, s. 33).

Bir başka ifade ile bilinçdışı sürekli gerçekleştirdiği kayıta G'nin beraberinde getirdiği zinciri kullanır ve onu gösterdiği şeyden yani anlamdan ayırabilir. Tam da bu nedenle yıllar önce duyulmuş ve farkında olmadan bilinçdışı tarafından gerçekleştirilen kayıtlardaki kimi simgeler yıllar sonra bir anlama kavuştuklarında travmaya neden olabilmektedir. Bastırma bu anlamda her zaman anlamın reddidir. Ancak bu ret ne olursa olsun anlam zeminin zımnen kabul edildiği anlamına götürmektedir. Bir başka ifade ile anlamdışı bir zeminde anlamın reddedilmesinin mümkün olamayacağı açıktır. Bu gerçek bizi doğrudan Lacancı özneye götürecektir. Nitekim, travma sahibi olmayan bir özne Lacan'ın psikanaliz anlayışı içerisinde mümkün değildir. Daha doğru bir ifade ile özne tam da ilksel travmanın kendisinde ortaya çıkar.

Lacan'a göre özne tam da varlık ile anlam arasında yapılan zorunlu seçimde hayat bulur. "Özne varlık ile anlam arasında seçim yaparken, yalnızca anlamı seçebileceği esnada ortaya çıkan şeydir" (Zupancic, 2011a, s.47). Diğer yandan özne, ben ya da Freudçu bir ifade ile ego ile bilinçdışı arasındaki bölünmenin kendisidir. Bir örnek üzerinden anlatmak gerekirse, bir bebek ağladığında bu durum ihtiyaçlarının herhangi birinden kaynaklanıyor olabilir, misal, bebek aç olabileceği gibi karın ağrısından mustarip olması ya da her ikisini birlikte, birbirinden ayırt etmeksizin hissediyor olması mümkündür. Ancak bebek henüz dili kullanma yetisine sahip olmadığı için bunu adlandırması ya da ayırt etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla onun ihtiyaçları onun adına adlandırılır. Örneğin, annesi onun ağrısına rağmen aç olduğunu düşünüp emzirir. Bebek bu durumdan her halükârda keyif alacaktır ister açlığı yatışmış ister ağrısı geçmemiş olsun. Dahası bebek kendi karın ağrısını da bu süreçte açlık olarak adlandırmaya başlayabilir çünkü ağrı da bu süreçte yok olmuş olabilir. Dilin temel işlevlerinden birini bu

örnekten çıkarabiliriz. Ancak bu belirlenimlere gitmeden önce sürece bir başka açıdan da bakmanın mümkün olduğunu belirtmekte fayda var. Lacancı evrende ihtiyaç, talep ve arzu arasındaki farkı belirlemek bu konunun kavranmasında yardımcı olacaktır. Lacan'a göre ihtiyaç temelde biyolojik bir kavramdır. Ancak bu kavramın biyolojik kökenleri onun yeniden ele alınmasının önünde bir engel değildir. Bir başka ifade ile kişi tam da bu ihtiyaçlarının karşılanmasını bir şekilde ifade ettiğinde ya da ifade ediliş biçimini benimsediğinde, ihtiyaçlar talep haline gelir. Dolayısıyla talebin dil zeminine geçişle ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ancak ihtiyaçların talep haline gelmesi onların yittiği anlamına gelmez. Bu bağlamda ihtiyaç ile talep arasındaki gerilimin varlığını sürekli koruduğunu belirtmekte fayda var. Nitekim Lacan'ın bir başka kavramı olan arzu da bu zeminde vuku bulur. Evans'ın ifadesi ile dil zeminine geçişle birlikte;

İhtiyaç ile talep arasında bir bölünme yaratan bir başka şey işin içine girer. Bu, her talebin ihtiyacın dile getirilmesinden ibaret olmadığı, aynı zamanda (koşulsuz) bir aşk/sevgi talebi de olduğu gerçeğidir... İhtiyaç ve talep arasındaki ayrılmanın sonucu doyurulamaz bir artıktır, ki bu da arzunun ta kendisidir (Evans, 2019, s. 147).

Bir başka ifade ile dil adlandırır, herhangi bir hissi, düşünceyi ya da veriyi belirler. Açlığın ağrı olarak kabul edilmesini sağlayacağı gibi açlığın kendi içinde tanımlanabilir bir duygu durumu olarak kabul edilmesini sağlayabilir. Dil daha doğrusu her bir sözcük, kavram bir yandan bir şeylerin üstünü çizerek onların mevcut olmamasını sağlarken bir yandan da o şeylerin altını çizmekte, onların belirlenmesini sağlamaktadır. Arzu ise bu anlamda dil dolayısıyla ihtiyaçlarla araya konan ve asla kapanmayacak olan aralıkta yaşanan sürekli hareket olarak düşünülebilir. Diğer yandan bu dile maruz kalan çocuk ise dili yani onun taşıdığı anlamı seçtiğinde genel olarak gerçeği de reddetmiş olur. Onları belirlemiş ve bu şekilde sembolleştirmiş ve gerçeği dışarıda bırakmış olur. Bu bağlamdaki gerçeği Fink'in ifadesi ile "gerçek 1" olarak adlandırabiliriz. Ancak süreç bununla sınırlı değildir. Görüleceği gibi anlamın kabul edilmesi yani simgesel zemine kabul ile birlikte "gerçek 2"den de bahsetmek olanaklı hale gelir (Fink, 1995, s. 56-57). Öncelikle simgesel evrenden devam edelim ve kısaca Lacancı öznenin, yapısalcı öznenin nasıl ayrıldığına kısaca dikkat çekelim.

Lacancı özne bir yanıyla dilin bir etkisi olarak kurulduğundan kuşkusuz yapısalcı bir ima taşıdığı söylenebilir. Ancak bu çıkarım iki nedenle yanıltıcı olacaktır. Öncelikle özne dilin anlamlı tarafının bir etkisi olan 'ben' ile sınırlı değildir. 'Ben' bu haliyle yalnızca dilin, toplumsallığının bir

getirisinden ibarettir ve tam da bu nedenle onu yalnızca üstesinden gelinebilecek işlevsel bir yanılısma olarak ele almak olanaklı olacaktır. Nitekim yapısalılık da genel olarak ilerleyen dönemlerinde bu kulvarda faaliyet gösterir. Ancak Lacancı bakış açısından benin bilinçdışı ile ilişkisini kurmadan ona herhangi bir öznellik atfetmek büyük bir hata olacaktır çünkü bilinçdışının varlığının da işaret ettiği gibi eksiğin kendisi göstergeye yani dilin kendisine içkindir. Lacancı anlamda dil iki anlamda eksiktir. Öncelikle o bir ad olma işlevi ön plana çıkarıldığında, her bir adlandırmada adlandırdığını eksiltir. İkinci olarak dil bir sistem olarak ele alındığında ise sistemin eksik olduğu sonucuna ulaşırız. Nitekim sistemin hareketini yani zaman içerisindeki değişimini sağlayan da bu eksikliklerdir. Bu durum ise bir yandan dilin özne için bir çağrı olması anlamına gelirken diğer yandan da bir göstergenin bir diğerine bağlanması için bir şarttır. Bir başka ifade ile dilin genel olarak durağan bir yapıda olmasını engelleyen onun eksikliğidir. Tam da bu nedenle dil aynı zamanda göstergeler arası ilişkilerde artı anlamlar üretebilir. Bu ise dilin, özde bilinçdışı öznenin, genelde ise öznenin mahalli olmasının nedenidir. Lacan'ın ifadesi ile imleyen imlenenin içine girer (Lacan, 2007, s. 417) ancak bu şekilde başlayan süreç dilde (hem toplumsallıkta hem de bilinçdışında) sürmeye devam eder (Zupancic, 2018, s. 89).

Bir örnek üzerinden gidersek; Hans anlam veremediği baba imgesi ve onun annesi ile ilişkisi nedeniyle atlara karşı önce bir büyülenme sonra da bir korku geliştirmiştir. Bıyıkları nedeniyle babasına benzettiği, onu çağrıştıran at imgesi doğrudan atın kendisine yeni bir anlam vermesi ile sonuçlanmıştır. Dahası bu korkusu ile Hans, yaşadığı sıkıntılara rağmen bir keyif de almıştır. Bir diğer ifade ile “anlam büsbütün saf ayrımsallık kanunları uyarınca değil, Freud'un işaret ettiği diğer iki mekanizma üzerinden de üretilmektedir: ses benzerlikleri yahut eşseslilik ve konuşanın hafızasında var olan çağrışımlar üzerinden” (Zupancic, 2018, s. 93). Bu şekilde travma sonrasında oluşan gerçek 2 ile de karşılaşmış oluruz. Gerçek 1 bir anlamda dilin nitelemesinin kabulü ya da benimsenmesi sonunda arta kalan iken, gerçek 2 ise bu nitelermelerin sonucunda oluşan eksikliğin işaretidir. Bir başka ifade ile biz ancak gerçek 2 aracılığıyla gerçek 1'e dair bir anlayışa sahibiz. Tam da bu nedenle Lacan'ın psikanaliz anlayışına dair bu çalışmaya da psikanaliz pratiğinden, bir anlamda travmanın kendisinden yola çıktık. Çünkü travma bir yanıla anlamın kabulü iken diğer yandan da onun reddi anlamına gelir. Daha açık ifade etmek gerekirse, öncelikle kabul edilmeyen bir şeyi reddetmek ya da bastırmak mümkün değildir. Tam da bu nedenle Lacancı özne dilin bir etkisine indirgenemez, öncesiz ve sonrasız olarak her zaman kabul edilir daha doğrusu bir süreç olarak varsayılır. Bu bağlamda Lacancı özne kurucu olmadığı gibi yapısalılıkta olduğu gibi bir etkiden de ibaret değildir. Tabiri

caizse o, en doğru tanımıyla eyleyen ve eyleyken eylediği ortamı da değiştiren öznedir. Travma ile özne arasında bu nedenle bir öncelik sonralık ilişkisi kurulamaz. Birbirlerini sürekli besleyen ve var eden olarak ele alınmaları gerekir.

Özne tam da kendisini de var eden anlamı seçtiği anda iki sonuçla karşı karşıya kalır. Bu anlamda Lacancı özneye bir süreç olarak yaklaşmak daha doğru olacaktır. Lacancı özne katıldığı simgesel zeminle birlikte, bir yandan göstergenin niteleme yetersizliğine maruz kalmış yani seçtiği anlam içerisindeki ontolojik boşluğu kabullenmiş diğer yandan da göstergenin kendi serüvenine kapı aralamış ve bu serüvende yeni anlamlar üretimine izin vermiş olur. Tam da bu nedenle bu seçim anında özne “ben” anlam zemini (hem kendisine atfedilen anlam hem de yaşadığı dünyaya) ve “bilinçdışı” olarak bölünmüş olur. Ben, bu anlamda pekâlâ bir simgesel varlık olarak nesnedir (Lacan, 2011b, s. 67). Nitekim onu belirleyen gösterge ancak, dışarıdaki Ötekinin bir yandan onun tarafından belirlenmiş de olsa aynı zamanda belirlediği söylenebilir. Bir başka ifade ile ben ancak “söylemin bağ olarak oluşturduğu şeye göre konumlandırılabilir” (Lacan, 2019, s.38). Bilinçdışı ise bu zeminde dilin asıl etkinlik alanı olarak ortaya çıkar. Bu ikisi arasındaki salınım ise öznenin nihai belirlenimi olarak vardır yani özne ancak bu bölünmüşlükte var olur. Bu seçimin sonuçları bunlarla da sınırlı değildir.

Anlam zemini kuşkusuz içerisinde bir tutarlılık da barındırır daha doğru bir ifade ile bir tutarlılık kabulünü beraberinde getirir. Nitekim bu zeminin seçimi dolaylı olarak bu tutarlılığın da benimsenmesi anlamına gelecektir. Ancak Öteki yani sembolik evren eksiktir. Nitekim onun eksik de olsa kabulünün bir yandan tutarlı bir “ben”e bir yandan da onun eksikliğinin göstergesi olarak yorumlanabilecek bilinçdışına yol açması bu nedenledir. Bilinçdışı bu bağlamda eksikliğin bastırılması anlamına gelir. Tam da bu nedenle eksikliği kapatacak bir hareketi de içerisinde barındırır; arzu. Lacancı arzu bu nedenle her zaman hem Ötekinin hem de ötekinin arzusudur, bir başka ifade ile Ötekiindeki eksikliği kapatmaya yönelik bir hamledir. Ötekiindeki eksikliğin göstereni yani fallus ile ilişkisi de bu nedenle belirleyicidir.

Arzu bu bağlamda, çok anlamlı bir yapı olarak karşımıza çıkar. O bir yandan simgesel evrene katılarak ortaya çıkan öznelere bir belirlenimdir. Diğer yandan söz konusu yapının yani simgesel evrenin hareketinin de bir sonucudur. Simgesel evren, belirtildiği gibi, kuruluşunda geride bıraktığı olarak gerçek 1’i var kılarken kendi eksik yapısı ile de gerçek 2’ye işaret etmektedir. Bu bağlamda, arzuyu, gerçeğin simgesel yapıya rağmen hareketi olarak okumak kadar simgesel yapının hareketi olarak okumak da mümkün hale gelir. Bu ikili okuma ve

değerlendirmenin mümkün olmasını sağlayan ise hiç kuşkusuz Lacancı travma anlayışıdır. Travma öznenin tam da özne olabilmek için ödediği kaçınılmaz bir bedeldir. Bedel ise hiç kuşkusuz nihayetinde simgesel evrenin kabulüne denk düşer. Bu durumda öznenin kendisini de var kılan sembolik evrenin, bir kez daha, özne tarafından ne şekilde değerlendirildiği sorusu belirleyici hale gelir. Görüleceği gibi bu değerlendirme öznenin yapısı ile doğrudan ilişkilidir. Söz konusu yapı daha doğrusu yapıların incelemesi dolaylı olarak Öteki'ne dair farklı değerlendirmelerin de yolunu açacaktır.

MASKÜLEN VE FEMİNEN YAPI

Bilindiği gibi Lacan'a göre özne asla cinsiyetsiz bir özne değildir. O her halükârda maskülen ya da feminen iki biçimden biri, daha doğrusu bu iki biçim arasındaki ilişkidir. Ancak bu iki cinsiyetlenme formülünü arasındaki farkı oluşturan ikisi arasındaki bir fark ya da çelişki değildir. Aksine ortaya çıktıkları kendinde farkı barındıran çelişkili zeminin yani simgesel evrenin benimsenmiş "birbirine koşut konfigürasyonlarıdır". Zupancic'a göre bu konfigürasyonların "her biri temelde yatan çelişkiyi kendince yeniden üretir" (Zupancic, 2018,s. 78). Bu çelişki ise hiç kuşkusuz sembolik aracılığıyla keşfettiğimiz gerçeğin eksikliği bir başka ifade ile sembolik zemindeki çelişkiyi var eden gerçektir.

Gerçek 1 ve 2 olarak kısaca bahsettiğimiz gerçek ile sembolik evren arasındaki dönüşlülük bu anlamda temeldir. Simgesel açıdan baktığımızda gerçek onun eksikliğin bir göstereni haline gelirken, diğer yandan gerçek sürekli olarak simgesele sızan olarak vardır. Bu durum kendisini en net şekilde travma ve onun sonuçlarında gösterir.

Maskülen ve feminen yapı olarak bu iki konfigürasyonu detaylı bir şekilde incelemeye başlamadan önce bu iki yapı arasında bir karşılıklık ya da simetri olmadığına dikkat çekmekte fayda var. Bu anlamda birbirlerini tamamlar gibi bir durum asla söz konusu olamaz. Nitekim aralarındaki ilişki de her ikisinin de barındırdığı bir ortak öge zemininde kurulur; kastrasyon.

Kastrasyon olmaksızın konuşan özne ve arzulayan bir özne de mümkün değildir. Tam da bu nedenle o simgesel bir nitelik kazanır. "Simgesel kastrasyonu seçmek, sonsuza dek sürecek bir fallik öncelikten ve aşılmaz bir kastrasyondan yana çıkmaktır" çünkü fallik öncelik simgesel fallusun Lacancı bir ifade ile babanın adının yani yasanın, her türlü toplumsal nosyonun kabulü anlamına gelir (Green, 1992, s. 106). Bir başka ifade ile kastrasyon simgesele katılımın bir başka adıdır ve bu anlamda kaçınılamayacak özne olmanın bedeli olan kökensel travmadır. Ancak bu durum kökenin öncesinin düşünülebileceği izlenimi yaratmamalıdır. Lacancı psikanalizde

simgesel öncesi düşünülemez gibi özne öncesi de düşünülemez. Nitekim psikanaliz pratiğini var eden travmalar tam da simgeselin benimsenmesi sırasında yaşanan kaçınılmaz aksaklıklardan kaynaklanır. Nihayetinde her bir harf ya da kelime kullanıldığı andan itibaren kullanıldığı alanı belirler ve sakatlar. Tam da bu nedenle arzu ancak sembolik dolayımından geçtiğinde yani bozulduğunda var olur. Bu anlamda simgesel öncesi arzudan bir başka ifade ile dolayısız arzudan bahsetmek anlamsızdır. Arzuyu Lacancı anlamda ihtiyaçtan ayıran daha doğrusu ihtiyacı da bir arzu nesnesi haline getiren de budur. İhtiyaç adlandırıldığı yani toplumsal bir ad ve nitelik kazandığı andan itibaren artık arzudur ve tam da bu nedenle bilinçdışının nesnesidir.

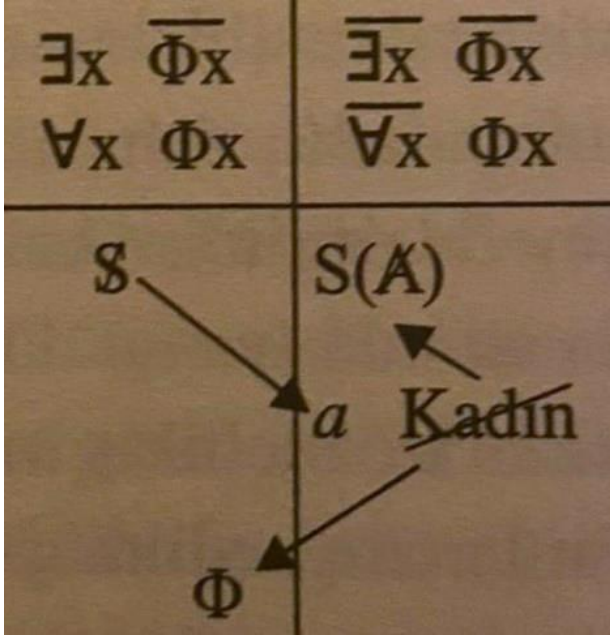
Bu bağlamda, hem kendi içlerinde yarılmış cinsiyetleri mümkün kılan hem de bu cinsiyetler arasındaki olası bir tür karşılıklık halini yok eden kastrasyonun belirleyiciliğinde, ki o farklı biçimlerle de olsa varlığa damgasını koyar, Lacancı anlamda fallus'un bir cinsin ya da toplumsal kesimin sahip olduğu bir özellik olarak ele alınması mümkün değildir. Fallus en nihayetinde bir kesimin sahip olduğu bir şey değil bir işaret edendir. O hem bilinçdışı hem de simgesel evren olarak Ötekinin eksikliğini gösterenidir. Lacan'a göre "fallusun bir imleyen (gösteren) olması, öznenin onu ancak Öteki'nin yerinde ulaşabileceğini ortaya koyar". Bir başka ifade fallus tam da Öteki'nin eksikliğine işaret ettiğinden kendisinin Öteki zemininde yani simgesel olarak ifade edilmesi mümkün değildir. Bu durum kendisini en açık şekilde çocuğun gelişim aşamasında ortaya koyar. "Annenin arzusu fallus olduğu içindir ki, çocuk onu tatmin etmek için fallus olmak ister", ancak bu mümkün değildir. Çocuk ancak fallusa sahip olmaya çalışabilir. Nitekim maskülen yapının tam da bu sahiplik talebi çerçevesinde yorumlanması gerektiği söylenebilir. "Arzuya içkin bölünme daha Öteki'nin arzusunun yaşanmasında kendisini belli eder." Lacan sözlerine şu şekilde devam eder; "Bu bölünme, öznenin fallusa denk düşen gerçek olarak sahip olabileceği şeyi Öteki'ne sunmasından dolayı tatmin olmasına zaten karşıttır, çünkü onun fallus olmasını isteyen aşk talebi için, sahip olduğu şey sahip olmadığından daha değerli değildir". Bir başka ifade ile çocuk var olarak Öteki'ne katıldığında Öteki'ni tam olarak tamamlama olanağı da ortadan kalkar. Bu eksik olma halinin kabulü ise bir anlamda feminen yapıya işaret eder (Lacan, 1994, s.59).

Bu konuya farklı bir açıdan da yaklaşmanın mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Lacan'a göre cinsel farklılığı yaratan unsur, kastrasyonun damgasını taşıyan eksiğin nasıl yapılandırıldığına ilişkindir (Zupancic, 2018, ss. 75-80). Lacan'ın hazırladığı şema bu konuda

oldukça aydınlatıcıdır. Bu noktada Lacan'ın hazırladığı şemanın bir "mathe" özelliği taşıdığına dikkat çekmek önemlidir. Mathe ise "basitçe bir gerçeğin biçimselleştirilmesi değil, Lacan'ın kendi tabiriyle biçimselleştirmenin açmazının biçimselleştirilmesidir" (Zupancic, 2018, s.104). Bir başka ifade ile bu şema da kendi içerisinde tutarsızlık gösterebilir ve tam da bu durum ona tutarsız olan gerçeğin ifadesi olma gücü verir (Lacan, 1973, ss. 5-52).

Şekil 1.

Maskülen ve Feminen Yapı

Şemada (Zupancic, 2018, s. 78) matematiksel mantıkta kullanılan ifadeler değiştirilerek kullanılmıştır. Örneğin "∀ x simgesi 'bütün x'ler için' anlamına gelir. ∃ x simgesi de 'en azından öyle bir x vardır ki' anlamına gelir; bunlara sırasıyla tümel niteleyici ve varlıksal niteleyici denir" (Sokal ve Bricmont, 2023, s. 53). Bu anlamda şemanın kendisi farklı bir disiplinin imkanlarından yararlanma amacıyla oluşturulmuştur. Bir başka ifade ile onun tam bir metafor olduğu söylenemez çünkü açıklama sırasında kullanılan simgeler de anlamlarını kısmen değiştirir. Bu durum en bariz şekilde kendisini Lacan'ın bu ifadeler üzerinden kullandığı çizgide yani "değil" ifadesinde gösterir. Böyle bir ifade matematiksel mantıkta yoktur. Bu açıklamanın ardından şemanın yol göstericiliğini benimserseniz, şemanın sol tarafı maskülen yapıyı sağ tarafı ise feminen yapıyı gösterir. İncelememize maskülen yapıdan başlayalım. ∃ x simgesi ile, erkek kastrasyona uğramamış, ensest de dâhil olmak üzere istediği tüm zevklere erişimi olan mitsel bir figür olarak tarif edilir. Hemen ardından gelen ∀ x ise tam tersinin tüm x'lerin kastrasyona maruz kaldığını ilan eder. Bu ikisi beraber ele alındığında ise tüm erkeklerin kastrasyona

uğramamış bir figürün varlığını kabul ettikleri hatta tam da bu kabul zemininde var oldukları anlamı ortaya çıkar. Mitsel figür istisnadır ve tam da istisna olduğu için kurucudur. Diğer yandan bu figürün mitsel olması doğrudan kimsenin asla böylesi bir konuma sahip olmadığı anlamına geldiği gibi herkesin bu mitsel gerçeklikten feragat ettiği anlamına da gelir. Bir başka ifade ile kastrasyonun bu şekilde benimsenmesi “hiç sahip olunmayan bir şeyden vazgeçilmesi, yani imleyen düzeninin beraberinde getirdiği “eksi bir”in feraget ettiğimiz şeye dönüştürülmesi; hiç sahip olmadığımız bir şeyin kaybedilmiş bir şeye dönüştürülmesidir” (Zupancic, 2018, s. 79). Bu şekilde özne olmanın simgesel alan ile bağı da yeni bir anlama kavuşmuş olur. Gerçeğe asla sahip olunmamıştır ancak içerisinde işlev gösterdiğimiz simgesel evrenin kabulüyle, ona dâhil olunmasıyla asla sahip olunmayandan feragat edilir çünkü bu evrenin kendisi zaten eksiktir. Dolayısıyla eksikliğin kabulü ile gerçeğin de kendi konumunu kazandığı söylenebilir. Gerçek ile simgesel arasındaki bu bağı kendisini tam da bu eksikliğin gösterenin konumunda yani fallusta gösterdiği düşünülebilir. Nitekim cinsiyetlenme konfigürasyonları arasındaki fark da fallusun yani Ötekinin, simgesel evrenin eksikliğinin gösterenine karşı alınan tavırda saklıdır. Maskülen yapı ya da erkek kastrasyonu dolayısıyla fallusun belirleyiciliğini üstlenir. Daha doğrusu kendisini onun belirleyiciliğine bırakır ve bastırır. Bastırmayla birlikte asla sahip olunmayan bir gerçeğin kabulü de ortaya çıkar. Erkeğin genel olarak, gösterenin nasıl bu konumu kazandığı ile de ilgilendiği söylenemez çünkü onu bastırmıştır. Maskülen yapıyı tarif eden grafiğin sol tarafından alt kısmında bu gerçeğe işaret edilir: Bölünmüş öznenin (S) feminen yapıda yer alan a yani nesne a’ya doğru çekilmiş bir ok vardır. Ok ile ifade edilen bölünmüş öznenin yönelimidir. Peki neden nesne a’ya yönelmektedir? Nesne a neyi temsil etmektedir? Erkek, eksikliğin gösterenini kendisine kılavuz edindiği için (bu bastırmanın doğal bir sonucudur) o eksikliğin tamamlanabileceğine dair bir umutla hareket eder. Nitekim onun arzusu tam da bu nedenle boşluğa (hem kendindeki hem Ötekindeki daha doğrusu Öteki olarak kendisindeki) yerleştirdiği nesnelere yani ötekine yöneliktir. Lacan bir arzu nesnesi olarak tarif ettiği *nesne a* tam da bunu tarif eder. Grafikteki ok bu durumun ifadesidir. *Nesne a* halini alan bu boşluk, her zaman fantazilerle doldurulur. Lacan tam da bu yüzden özneleşmenin son aşamasına fanteziyi katetmeyi yerleştirir. Hem fantezilerin hem de *nesne a*’nın sürekli değişmesini, dönüşmesini sağlayan ise fallus imgesinin daha doğrusu bu imgenin somutlaşmasının farklı biçimlerde gerçekleşebiliyor olmasındandır. Ancak nesnenin içeriği değişse de işlevi değişmediğinden her zaman *nesne a* olarak adlandırılabilir. Bu anlamda *nesne a* adı Lacancı evrende, bir cismi olduğu

kadar söz konusu değişen cismin işlevinin de anlatmak için kullanılmaktadır. Grafiğin bu dinamizmi ise örtük olarak maskülen yapıda vuku bulan arzunun hem yapısını hem de dinamizmini ortaya koyar.

Şimdi şemanın sol tarafına yani feminen yapıya geçelim. *Nesne a'*ya giden oku takip edebiliriz. Kadın bu okun işaret ettiği gibi erkeğin *nesne a'*sı bir başka ifade ile onun ötekisi; arzusunun yönelimidir. Ancak feminen yapıyı maskülen yapı referansı ile irdelememekte fayda var. Bu nedenle bir kez daha şemanın sağ üst kısmından başlayalım. Şemanın sağ üst köşesinde kastrasyona uğramamış herhangi bir mitsel figürün kabul edilmediğini ifade eden bir işaret ile karşılaşırız: $\exists x x$. Kadın erkekten farklı olarak tarihte, mitte ya da bilinçdışında kastrasyona uğramamış herhangi bir figürün varlığını kabul etmez. Tam da bu nedenle kastrasyon zemininde hayat bulan eksiklik göstereni ile farklı tarzdan bir ilişki kurar. Bastırılmış olan tüm zevklere haiz bir baba figürü yoktur. Bu nedenle bir alt satırda 'her x olmayanlar x'dir', bir başka ifade ile 'x'in natamamı x'dir. Formülün ilk işaret ettiği açıktır; tüm erkeklerden bahsedebildiğimiz gibi tüm kadınlardan bahsedemeyiz. Peki neden? Bir kez daha üst satırda yer alan formülü temel almakta fayda var. Bu ilk satırda ($\forall x x$), eksikliğin gösterenini bir evrensel gösteren olarak kabul etmediğinden, bir başka ifade ile evrensel, tam, tüm hazlara haiz herhangi bir figür kabul etmediğinden, onun eksikliğin göstereninin de kendisini tam olarak belirlemesine izin verilmediği ifade edilir. Nitekim, feminen yapı tam da göstergenin kendisinde zaten eksik kabul edilen halinin bastırılması ile ortaya çıkar. Dolayısıyla gösterenin bu eksikliği gösterenin belirleyiciliğine de halel getirir. Her ne olursa olsun ancak sembolik zemininde var olduğumuzu hatırlarsak kaçınılmaz sonuca ulaşırız: Kadın yoktur. Daha doğru bir ifade ile tüm erkekleri niteleyen bir simgeden bahsedebilirken tüm kadınları niteleyen bir simgeden bahsedemeyiz. Bir başka ifade ile kadın yoktur ancak kadınlar vardır. Lacan'ın cinsiyet anlayışı özne anlayışı açısından oldukça belirleyici ve tartışmalı olduğundan bu konuya bir başka açıdan bakmakta fayda var.

Erkek için kadın, evrensel gösterenin yani fallusun ve onun taşıyıcısı olduğu kuralların belirleniminin ötesinde olduğu için ötekidir ve tam da bu yüzden *nesne a* işlevi görebilir. Erkeğin peşinde olduğu bütünlüğün sağlayıcısı olarak sürekli değişen fanteziler haline getirilebilir. Bu nokta oldukça önemlidir hem maskülen hem de feminen yapıda bastırılan, arzunun devindiricisi olmayı sürdürür. Öznenin arzuyla bağı da bu şekilde oluşur.

Erkekten farklı olarak kadın, kendi belirlenmişliğini bastırmaz daha doğrusu bastırıldığı, belirleyicinin eksikliğidir, tamlığı değil. Tam da bu nedenle kadının arzusu, erkeğin arzusu gibi

bastırılmış bir tamamlanmışlık peşinde değildir. Kadın, erkeğin ötekisi olarak baş gösterir ancak gözden kaçırılmaması gereken bu ötekiliğin erkeğin bastırma biçimi temelinde karşılık bulduğudur.

Bastırma genel olarak ilksel yani yapıcı olduğundan belirleyicidir. Ancak erkekten farklı olarak kadın, erkeği bir öteki olarak görmez aksine kendisini Ötekinin bir parçası olarak görür; erkeği ise Ötekinin belirlediği olarak. Bu noktada simgeseli de ifade eden Ötekinin kaide-kural anlamına da geldiğini unutmamak çok önemlidir. Kadın tam da kuralın tamamlanmamışlığı, olumsuzluğu ile yani son kertede simgeselin tamamlanmamışlığı, eksikliği ile, öznenin eksikliğinin kesiştiği noktada ortaya çıkar. Erkek dâhil olarak var olduğu simgeseli dolayısıyla onun tamamlanmamışlığını bastırarak ona bir temel gösteren payesi biçer. Bir başka ifade ile mitsel baba (Freud, 2020b, s. 22-30). Ötekinin ötekisinin olabileceğine dair bir kabuldür, kadın ise Ötekinin ötekisinin olmadığı düşüncesini benimser daha doğrusu bastırdığı budur. Bir başka ifade ile “kastasyonun açığa çıkması ile birlikte, istisnasız tümelliği olumlanan (meta-fallik istisnanın olumsuzlanması) fallik işlev bölünür” (Tomsic, 2017, s. 213).

Lacancı psikanalizde cinsiyetlenme konfigürasyonlarına son olarak farklı bir şekilde, bu belirlenimi temel alarak, tersten yaklaşmaya çalışalım. Kadının yalnızca erkeğin değil erkeğin bastırdığı kabulündeki gibi Ötekinin de ötekisi olması halinde, kadın ve erkeğin birbirini tamamlaması mümkün olacaktır. Bu durumda ise arzunun olduğu kadar bilinçdışının hareketi de sonlanacaktır. Diğer yandan bu anlayış Ötekinin ötekisinin mümkün olduğu kabulünden hareket ettiğinden simgesel evrenin tanımlanmasının yani belirlenip sınırlanmasının da olanaklı olduğu izlenimi yaratır. Bir başka ifade ile Ötekinin eksikliği öylesine temeldir ki onun ne kendi içinde ne de dışarıdan özne tarafından belirlenerek tamamlanması, ne de bu eksiklik temelinde gerçekleşen feminen ve maskülen yapının birbirini tamamlaması mümkündür. Bu noktada cinselliğin ve cinsiyetlerin neden ancak iki referans cinsiyet noktasıyla birlikte ortaya çıktığı da yeni bir anlama kavuşmuş olur.

Tek bir cinsiyetin söz konusu olduğu durumda, ilk olarak yalnızca maskülen yapının mevcut olduğunu düşünelim, öznenin simgeselin eksikliği ile olası tüm bağı da yitirilmiş olacaktır. O zaten Ötekinin eksikliğinin bastırılmasının dahası bu bastırılmışlığa bir bütünlük atfedilmesinin ve kendini bu zeminde belirleme halidir. Bu bağlamda erkeğin Ötekine bir bütünlük, Ötekinin ötekisi olarak bir bütünlük atfettiği söylenebilir. Halbuki bu bütünlük bir yanılısamadan ibarettir. Bu yanılısamının yıkılması ise fallik fonksiyon ile kurulacak ilişkinin

dışında yeni bir ilişkiyi gerektirir. Öteki ile eksiklik temelinde eksiklik olarak ilişki. Kadın öteki olarak Öteki ile ilişkidir ve bu haliyle Ötekinin tamamlanmamışlığının göstergesidir. Arzunun hareketini sağlayan da cinsiyetlenmedeki bu ikiliktir. Erkek Ötekinin tamamlanabileceğine dair kabulü temsil ederken, kadın ise onun eksiklik olarak varlığına işaret eder.

Nihayet bu bağlamda maskülen ve feminen yapıdan bahsederken, birbirlerinden özerk, ayrı ve farklı öznelliklere işaret etmediğimizi de açıkça dile getirebiliriz. Aksine öznellik tam da bu iki yapı arasındaki salınımda ortaya çıkar. Kadın ve erkek ise bu durumda öznelğin ortaya çıkma durumunu karakterize eden iki uçtan ibarettir.

Lacan da iki farklı *jouissance*'ın varlık nedeni de bu şekilde belirir. Bir yanda (erkek) kendi asla sahip olmadığı bütünlüğü yaşama peşinde koşarken diğer yanda (kadın) kendi tamamlanmamışlığı ile bir diğer tamamlanmamışlık arasındaki ilişki kurmaktadır. Bu noktada Lacan'ın sözlerini hatırlamakta fayda var. Lacan $S(\bar{A})$ ile işaret ettiğinin sadece kadının *jouissance*'ı olduğunu söyler. Tamamlanmamış Öteki yani $S(\bar{A})$ ile kurulacak bir ilişki yalnızca kadına mahsustur.

Bu durum aslında bilinçdışı öznenin ortaya çıkışı ile yakından bağlantılı hatta onun özüdür. Genel olarak, simgesel zemin tam da eksik olduğu için bizi özne olmaya çağırır. Diğer yandan ondaki eksiklik onun devinimine de olanak sağlar. Ancak göstergelerin yalnızca birinin eksikliği durumunda dahi gösterenlerin gösterilenlerle ilişkisi dışında gösterenlerin kendi aralarında da bir hareket doğabilir. Bilinçdışının kendinden süre giden hareketi bu bağlamda hayat bulur. “İşte tam da bu manada burada söz konusu olan keyif esasen bilinçdışına (ve bilinçdışı gedğine) aittir; bastırılmış olarak değil, eksikliğiyle bilinçdışına kendi biçimini veren eksik imleyenin tözü olarak” (Zupancic, 2018, s. 82). Erkek gösterendeki eksikliği doldurma çabasındayken ve bu çabada sürekli yeni bir gösteren ararken (*jouissance*), kadın gösterendeki eksikliğin kendi hareketine dahil olur. “Bu keyif bilgideki eksiğin yerinde, o noktada bilinecek herhangi bir şey olmadığı için zuhur etmektedir. İşte tam bu manada kadının *jouissance*'i (Ötekiindeki) bilginin eksikliğinin imleyenidir” (Zupancic, 2018, s. 83). Bu belirlenim özünde öteki *jouissance* olmasa *jouissance*'dan da bahsedemeyeceğimiz anlamına gelir.

Kadın da erkek gibi bütünüyle oradadır, simgesel olarak vardır yani fallik fonksiyon kapsamına girer ancak bu kapsama giren kadın asla bir bütün değildir. Erkekten farklı olarak kadın, genel olarak Öteki ile öteki olarak ilişkiye girdiğinden kendisini bir tamamlanmamışlık olarak deneyimler ve bu şekilde o zaten başka tarz bir *jouissance*'a, öteki *jouissance*'a açıktır. Zupancic'in ifadesi ile erkek maskenin arkasında değişmez bir öz taşıdığını düşünürken kadın

maskeden başka bir şey olmadığını bilir (Zupancic, 2018, s. 83). Bu maskenin reddedilmesi anlamına gelmez. Aksine kadının da her zaman bir maskesi tabiri caizse 'ben'i ya da 'ego'su vardır ancak o bu maskenin arkasında bir başka maskenin olduğunu, maskenin kendisinin bu anlamda arkasındaki bir özü gizleme işlevi olmadığını, topluma katılma işlevi olduğunu bilir.

Bu bakış açısından ne kadının ne de erkeğin bir özü vardır. Ancak farklı biçimlerde, erkek bir özü olduğu yanılsamasını yaşarken, kadın yalnızca maskenin kendisinin bu işlevi yerine getirdiğini bilir. Zupancic bu durumu şu şekilde özetler; "ilişkide öteki olan kadının (varlığı için) kurucu bir istisnaya bel bağlaması mümkün değildir; kurucu bir aldatmaya bel bağlar o" (Zupancic, 2018, s. 83).

Özetle, erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da kastrasyon bastırılmakta (aksi halde topluma, sembolik evrene katılım mümkün değildir) yani onun temel bir gösteren işlevine yükselmesine izin verilmekte ancak onun asıl yapısı da göz ardı edilmemektedir. Kadın onun kendisinde eksik olduğunu bilir ve eksikliğindeki yetersizliği tanır. Dolayısıyla onun kendini tam olarak belirlemesine de hanel getirir. O halde cinsel farkı oluşturan, bu belirleyiciliğin reddinde değil ona karşı benimsenen tutumdadır.

Tam da bu yüzden bu iki yapı birbirlerini tamamlamaz, bir bütünlük oluşturmaz onları yalnızca aynı ontolojik eksiklik ile baş etmenin iki yolu olarak kavramak gerekir. İki seçenek vardır; Ötekinin, simgeselin eksikliği reddetmek ya da kabul etmek. Bu seçeneklerden biri olmadan diğeri mümkün değildir. Eksikliğin, göstereni ister eksik ister tam kabul edilsin özneyi belirlemesine izin vermemek ise mümkün değildir. Nitekim özne ancak bu belirlenmişlikte ortaya çıkar. Dolayısıyla erkekliğin ve kadınlığın birbiriyle iç içe geçmiş hatta birlikte işlev gösteren ancak uçlaştırılarak ayrılabilen iki ayrı yapı ya da referans noktası olarak ele alınmaları gerekir.

Bu bağlamda, Lacan'ın artık erkeklik ve kadınlığı bir biyolojik ya da toplumsal fark olarak ele almadığı açık hale gelir. Onlar yalnızca öznelliği açıklamak, onun ontolojik çıkmaza verilen değişken bir yanıt olduğunun altını çizmek için ortaya serilen iki referans noktasıdır. İki yanıt olmadan tek bir yanıt yani özne de mümkün değildir çünkü bu durumda özne tam olarak belirlenmiş tabiri caizse özne olmaktan çıkmış olacaktır.

Aşırılaştırarak örnek vermek gerekirse, erkekte kaygı durumu 'Ben böyle biri miyim?' sorusu ile karakterize edilebilirken yani örtük olarak var olduğu kabulüne dayanırken, kadın da soru 'Ben var mıyım?' a doğru ilerler. Erkek var olduğu inancı nedeniyle vardır. Kadın ise maske

olarak (Zupancic, 218, ss. 85-86). Her ikisi de eksik olarak var olmanın yani özne olarak yegâne var olma biçiminin iki bağlantılı ancak ayrı karakteristiğidir. Bu durum özneler arası ilişkiyi de olanaksızlaştırır. Maskülen yapıdaki özneler kendi içlerinde, *nesne a'*lar yani fanteziler üzerinden bir ilişki kurarken, feminen yapıda eksiklikler üzerinden, eksikliğin kendi hareketinde bir başka eksiklikle ilişki kurulur. Bu durumun ileri bir adım olduğu doğrudur. Ancak bir kez daha öznedeki eksikliğin kendi hareketi ile Ötekinin eksikliği arasında bir tekabülîyet ilişkisinden bahsedilemez. Nitekim kadının eksikliğindeki hareketinin Öteki olarak simgesel yapıda değişikliğe yol açmasına olanak sağlayan da budur. Bir başka ifade ile Lacan'a göre özneler arasında doğrudan bir ilişki mümkün değildir, araya her zaman bilinçdışının fantezileri girer.

Bu noktada, bu belirlenimlerin Lacancı psikanaliz pratiğinden beslenen teoriden çıkartıldığını belirtmekte var. Bir başka ifade ile öznellik teorisi temelinde söz konusu edilen özneler arası iletişimsizliği dair düşünceler, bu çerçevede, yalnızca Lacancı psikanalizden yola çıkılarak öne sürülmüştür. Bu çıkarımların geçerliliğini ölçmek için içerisinde yaşadığımız kapitalizm koşullarını açıklama çabasına girilmesi gerektiği söylenebilir. Nitekim bu argümanlar özelinde konuşursak, kişisel görünen psikanaliz pratiğinin özellikle toplumsal bir nitelik taşıdığına dikkat çekilmiştir. Kapitalizm hem toplumun hem de Ötekinin biçimlendirilmesinde başat bir rolü olduğu açıktır. Bu nedenle, Lacancı psikanalizi ve teoriyi değerlendirmek için, kapitalizm koşullarını ve bu koşullarda üretilen özneleri bir ölçü olarak almanın yerinde olacağını söylenebilir. Makalenin bağlamı içerisinde ilerlersek karşımızda şu soruların belirdiği söylenebilir. Her türlü özne arasındaki bu ilişkisizlik ile kapitalizm arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu sorunun cevabı, kapitalizme yönelik eleştiri ve değişim taleplerinin biçimlendirilmesinde Lacan'ın psikanaliz anlayışından ne şekilde yararlanılabileceğine dair kimi belirlenimlerde bulunulmasına da yardımcı olacaktır.

KAPİTALİST BİLİNÇDİŞİ

Öncelikle Marx'ın *Kapital*'inin ünlü meta fetişizmi bölümünde, kapitalizmin insanlar arası ilişkiyi metalar arasındaki ilişkiye dönüştürdüğü iddiasını Lacan'ın bakış açısından yorumlayalım. Marx'a göre;

Meta biçiminin esrarlı bir şey oluşunun nedeni, basitçe, insanlara, kendi emeklerinin toplumsal niteliğini, emek ürünlerinin nesnel nitelikleri olarak, bu şeylerin toplumsal doğal özellikleri olarak yansıtması ve dolayısıyla, üreticilerle toplam emek arasındaki toplumsal ilişkiyi de şeyler arasındaki, üreticiler dışında var olan toplumsal ilişki olarak göstermesidir (Marx, 2010, s.

82).

İlk bakışta, Lacan'ın tam da insanlar arasındaki herhangi bir ilişkinin mümkün olmadığına dair anlayışı nedeniyle meta fetişizmi düşüncesine temelden karşıt olduğu düşünülebilir. Ancak Marx'ın düşüncesi üzerinde küçük bir değişiklik yaparak Lacan'a yaklaşmamız mümkündür. Açık bir ifade ile insanlar arasında ilişkinin zaten mevcut ve hatta mümkün olmadığını kabul ettiğimizde, kapitalizmin gücünün ve etkisinin de bir açıklamasına ulaşmış oluruz. Kapitalizm tam da insanlar arası ilişkisizliği metalar arası ilişkisizlik yolunda kullanmaktadır. Bu bakış açısının insana dair ontolojik değişmez bir belirlenim iddiasında bulunduğu ve bu haliyle Marx'tan fersah fersah uzaklaştığı açıktır. Bir başka ifade ile Lacancı psikanalizin öngörülleri ontolojik bir temel olarak kabul edildiği takdirde, Marx'ın meta fetişizmi düşüncesine alternatif bir temelde ilerleyen bir açıklama yapmanın mümkün olduğu ileri sürülmüş olur. Bu bağlam içerisinde metalar arası ilişkiler tam da insanlar arası ilişkisizliğin hem göstergesi hem de sonucu olarak düşünülmüş olur. Bu düşünme biçimine iki nedenle karşı çıkmak mümkündür. Öncelikle, bu bakış açısında insanlar arası ilişkisizlik ontolojik bakış açısının bir getirisi olarak değişmez olarak kabul edilmiştir. Halbuki insan doğasına dair bu tarz bir kabulün Marksizm ile bağdaştırmak başlı başlıca bir problemdir. Bu durum Marksizmin ontolojiyi reddetmesinden değil, söz konusu ontolojinin emek temelli yapılandırılmamış olmasından kaynaklanır. İlkine nazaran daha pratik ancak bağlantılı olduğunu söyleyebileceğimiz ikinci problem ise, bu tarz bir bakış açısının insanın değişimine de görece bir sınır koymasından, bir başka ifade ile Marksizmin temel yönelimlerinden olan devrim fikrine mesafeli olmasından kaynaklanır. Şimdilik bu fazlasıyla önemli sorunları, ileride cevaplandırmak üzere bir kenara bırakıp devam edelim. Psikanalizin yol göstericiliğinde bu belirlenimi sahiplendiğimizde, kapitalizm özneler arası ilişkisizliği dönüştürmemiş aksine tam da bu ilişkisizlik temelinde hayat bulmuş ve onu işlevselleştirmiş olur. Nitekim Marx'ın kendisi de birkaç sayfa sonra şunu dile getirir:

Meta biçimi, burjuva üretiminin en genel ve en gelişmiş biçimi olduğundan, bugünkü egemen ve dolayısıyla karakteristik tarzıyla olmasa bile, tarihin daha erken zamanlarında ortaya çıkmıştır ve bu nedenle onun fetiş olma niteliği henüz daha kolay anlaşılır görünür. Oysa daha somut biçimlerde bu basitlik görünümü bile yok olur (Marx, 2010, s. 91).

Bu bağlamda, kapitalizm koşullarında öznenin nasıl tatmin olamadığı daha doğrusu sürekli tatminsizlik halini sürdürebildiği sorusuna da doğru bir yanıt verme imkânına kavuşmuş oluruz. Kapitalizm tam da var kıldığı sistemde, insanlar arasından herhangi bir ilişkisizliği garanti

altına alarak ve üzerinde yükselerek, insanlar arasındaki ilişkiyi *nesne a* haline getirir. Tomsic'in de belirttiği gibi "emeğin maruz kaldığı kapitalist dönüşümün tam kalbinde, çarpıcı derecede sıradan ve kapsamlı bir gerçek durmaktadır: emeğin piyasada alınıp satılıyor olması, orada bir meta olarak boy göstermesi" (Tomsic, 217, s. 78). Piyasaya çıkan emek ile birlikte meta fetişizmi hem temel kazanmış olur hem de sürekli hale gelir. Emek gücünün piyasaya çıkması ile birlikte, onun kullanım değerinin, değerinden düşük olması sonucunda, sınırsız meta üretimine zemin sağlanmış olur. Bu durum ise insanların ürettikleri ile olduğu kadar birbirleri ile iletişimsizliğini sürekli kılar. Bu anlamda kapitalizm koşullarında bilinçdışının bir başka ifade ile Ötekinin arzusunun insanlar arası ilişki olduğu söylenebilir. Aynı koşullarda var olan özneler de bu durumda, ilişkiyi kendilerini hayali bütünlüğe kavuşturacak şey olarak korumaya devam ederler; umut edilen cennet. Kapitalizmin asla gerçekleştirmediği ama aynı şekilde gerçekleştirebileceği umudunun korunmasını sağlayan bu tekrar eden motifi, Lacan'ın *nesne a* düşüncesine biraz daha yakından eğilerek yaklaşabiliriz.

Lacan'ın özenle ayırdığı, bu çalışmada da kısaca daha önce bahsedildiği gibi, *nesne a* iki farklı şekilde düşünülmelidir. Öncelikle o ancak onu var eden gerçek nesnelere, ilişkiler vasıtasıyla vardır. *Nesne a* bu anlamıyla sürekli değişen şeylerdir. Bu insanlar arası ilişkiler olabileceği gibi, bir araba, ev, çocuk vs. de alabilir. *Nesne a*'nın ikinci anlamı ise onun sürekli değişme olanağına yani işleyişine ışık tutar. Artık tatmin umudundan değil tatminsizliğin kendisinden keyif almaktır söz konusu olan. Bir başka ifade ile insan her zaman eksikliğin kendisinden de keyfini alır. Son kertede arzunun gerçekleşmesinden kaçış söz konusu değildir. İnsanın devinimi budur. O halde sorun bu arzunun ne şekilde gerçekleştirileceğidir.

Bu bakış açısından, kapitalizm koşullarında öznenin kısmen de olsa bir tatmine kavuşmadığı anlamı çıkmaz. Özne sahip olduğu, olmadığı, olamayacağı ve olabileceği metalar yani öteki üzerinden tatmin olmayı sürdürmektedir. Ancak bu tatmin yapısı gereği her zaman geçicidir, tatminsizlik bu anlamda daimdir. Hem geçici tatminlerin hem de tatminsizliğin kendisinden tatmininin sürmesinin ise yeni *nesne a*'lar yani meta üretimi ile gerçekleşeceği açıktır. *Nesne a*'nın bu iki belirlenimi birlikte düşünüldüğünde "Kapitalizmin tatminsiz olan, ama nihai tatminin mümkün olduğuna inanan özneleri" ortaya çıkar (McGowan, 2018, s. 121-122). Bu inanç ise tam da tarif edildiği biçimiyle maskülen yapının kendisine dairdir. Maskülen yapı bu bağlamda kapitalizmin hem ürettiği hem de teşvik ettiği öznellik biçimi haline gelir. Buna karşın feminen yapı yok edilemez çünkü o özneliğin bir başka reddedilemeyecek ucudur. Dolayısıyla ancak baskı altına alınıp, göz ardı edilir. Bu belirlenimin ardından meta fetişizmini olanaklı kılan,

tüm soyutluğunda ortaya çıkmasını sağlayan, Marx'ın ifadesi ile meta üretiminin en genel ve en gelişmiş biçiminin hangi zeminde gerçekleştiğini sormalıyız.

Hiç kuşkusuz, kısa cevap sınırsız bir meta üretimidir. Bu üretim ise temelde işçi sınıfını ve onun emek gücünü şart koşar. Ancak şartlar bununla sınırlı değildir. Aynı zamanda emek gücünün de bir meta olarak piyasada yer alması gerekir. "Para sahibinin meta piyasasında özgür işçiyi hazır bulması gerekir; burada özgürlük iki anlama gelir. Birincisi, bu kimse meta olarak kendi emek gücü üzerinde özgür bir kişi olarak tasarrufta bulunabilmeli, ikincisi, satılabileceği başka metalar bulunmamalı" (Marx, 2010, s. 170).

Yukarıda belirtildiği gibi emek gücü öyle bir metadır ki kullanım değeri yarattığı değer altındadır daha doğrusu "kullanım değeri değer kaynağı olma özel niteliğine sahip bulunan ve dolayısıyla tüketimi bizzat emeğin maddileşmesi ve bunun sonucu olarak da değer yaratması demek olan bir meta"dır (Marx, 2010, s. 170).

Kapitalistlerin bu anlamda bu metanın değerini bildikleri söylenebilir. Emek gücünün kapitalistler tarafından tüketimi doğrudan yeni bir değer üretimi ile sonuçlanır. Meta fetişizmi yani süre giden ilişkinin özneli olan metalar ancak bu sömürü devam ettiği sürece mümkündür. Tam da bu yüzden Marx, kapitalizmin işleyişi için hukuki ya da pratik anlamda özgür işçilerin varlığını şart koşar. Aksi halde onlar kendi metalarını yani emek güçlerini piyasaya süremez ve kapitalistler ile güç mücadelesine giremezler. Kendileri meta olurlar. Ancak bildiğimiz gibi metaların üretilmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla işçilerin de Lacancı anlamda sembolik olarak belirlendiklerini dahası zorunlu bir özgür seçimle emek güçlerini satmayı seçtiklerini söyleyebiliriz. O halde sıradaki soru, öznel arasındaki ilişkisizlik üzerinde yükselen bu sistemin maddi dayanağının yani emek gücünün sahiplerinin asıl belirleyenin ne olduğudur.

İşçilerin farklılığı daha önce belirtildiği gibi sattıkları metanın özgünlüğünden yani değer üreten bir meta satmalarından gelir. Bu durumda işçiler kullanım değeri ile değer arasındaki dönüştürücülerdir. Onların bu anlamda bir tözü yoktur. Onlar kapitalizmin üzerinde yükseldiği bir başka ilişkisizliğin yani kullanım değeri ile değer arasındaki ilişkisizliğin, iki ayrı sistemin sınırının ortadan kalktığı noktanın adlarıdır. Bu anlamda imkânsızdırlar, sistem içerisinde, sembolik evrende mevcut olmaları mümkün değildir. O halde bu durumda, Lacancı bir ifade ile kadın oldukları ya da var olmadıkları söylenebilir. Bu bağlamda kapitalizmin maskülen bir yapıda olmasının yeni bir gerekçesini buluruz. Kapitalizm, yalnızca yukarıda tarif edildiği biçimiyle kendi yeniden üretimi için sahte hazlar, *nesne a'*lar ve onların alıcıları olan erkekleri üretmekle kalmaz,

aynı zamanda bir erkek olarak bir eksiklik temelinde var olduğunu da bastırır. Bu belirlenim patriarkal kapitalizmin de yeni bir tanımına davetiye çıkarır çünkü kadınların daha doğrusu kadın olarak proletaryanın sürekli baskı altında bulunmasının bir gerekçesini verir. Nitekim kapitalizm tam da işçi sömürsü temelinde yani kendi eksikliğinin kanıtının reddi temelinde var olabilir. Bu ret ise ideolojinin kendisidir. Tam da bu nedenle egemen ideoloji ikiye bölünmüştür.

İdeoloji bir yandan bütün insanların tatmin olabileceği izlenimi yaratarak meta üretimini ve alıcısını üretirken diğer yandan da insanlar arası eşitsizliğin “doğal” bazı kaynaklarını öne sürmekten vazgeçemez. Tam da bu doğal nedenlerle işçiler eksik yani yokturlar. İşçi sınıfı bir yandan kapitalizmin kendi eksikliğinin ifşası olduğu için sürekli yok edilmeye, bastırılmaya çalışılır. Bu bastırma kimi zaman doğrudan somut olarak işçilerin mücadelesine yöneliktir. Bu mümkün olmadığında yani olmadığında, işçi sınıfına tam da kendilerindeki eksik nedeniyle bu konumda oldukları, kapitalizm herkesi aynı eşitlikte daha doğrusu eşitsizlikte konumlandığı vurgulanır dolaylı olarak kapitalizmin eşitsiz koşulları bir kez daha doğaya atfedilir. Bu noktada işçilere karşı ikili bir ideolojik mücadelenin sürdüğü açıktır.

Bu durum ise bize Althusser’in ideoloji düşüncesinin haklılığını gösterir (Althusser, 2000, s. 37). O bir yanılsama değildir aksine yaşanan pratiklere doğrudan bağlıdır, bu pratiklerin gerekçesini yaratır. Bir başka ifade ile rıza ve öznellik yaratır. Lacancı bir ifade ile maskülen yapıyı kendisine temel alır. Ancak bu rızanın üretilmediği durumlarda da baskı göstermekten bir anlamda kendi görünür tavrı ile çelişmekten de imtina etmez. Bir kez daha Lacancı bir ifade ile kadını baskı altına almaya hatta varlığını reddetmeye doğru ilerler. O halde ideolojiyi ve kapitalist sistemi yaşanan sembolik sistemin kendisinden ayrı düşünmek mümkün değildir. O kendi eksik varlığını kendisiyle çelişerek sürdürmeye çalışmaktadır ve tıpkı işçiyi olduğu gibi kadını da bastırmayı sürdürür. Bu gerçeğe Lacancı anlayıştan baktığımızda ise yeni bir mücadele yöntemi bulmamız gerektiği açıktır: Kadın olmak yani olmamak. Tomsic’in de belirttiği gibi “mücadelelerin çoğulluğu, sınıf mücadelesinin tarihsel bir sabit olmadığı konusunda şüpheyi yer bırakmaz; kapitalist sınıf mücadelesi de daha önceki mücadelelerin basit bir devamı değil, bu mücadelelerin çözüme kavuşmasıdır” (Tomsic, 2017 s. 223). Kapitalizm koşullarında gerçekleşen sürekli meta üretimi, özne olarak da toplumsal cinsiyeti erkek ister kadın olsun, Lacancı anlamda erkekler daha doğrusu maskülen yapıda açıklanabilen özneler üretimi ile beslenmektedir. Bu durum, dolaylı olarak sistemde tanımlayan tüm kesimleri de çeşitli baskılar altına alınması ile sonuçlanmaktadır. Bu noktada, Lacancı perspektifte tanımlanamayan olarak kadın düşüncesi öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, tanımlanamamanın bir baskı örneği olduğu

kadar bir mücadele perspektifi de sağladığı düşünülebilir. Kadın tam da kendi eksikliğinde Öteki'nin eksikliğini dışa vurmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızın başlangıcını oluşturan travma da yeni bir anlam kazanır. Bireysel görünen travmanın kökeninin olduğu gibi çözümünün de toplumsal bir nitelik taşıdığı daha önce belirtilmişti. Travmaların üstesinden gelmek doğrudan toplumu da değiştirmek anlamına gelir. Hem öznenin değişmesi hem de öznenin çevresini değiştirmesi anlamında. Bu bağlantı, ayrıca işaret edildiği gibi, travma ile öznenin oluşumu arasındaki ilişkide de kendisini gösterir. Öznenin oluşumu her zamana ilksel bir travmaya bağlıdır. Travma olmadan öznenin bahsedemeyiz. Toplumsal süreç temel alındığında ise sürece tersten yaklaşmak mümkündür.

Bilinçdışı Öteki olarak toplumsal bir nitelik taşır. Bu anlamda kendi eksikliğine işaret eden bir toplumsal yapının, öznenin yankılanacağı düşünülebilir. Bu durumda öznenin, maskülen yapının yol göstericiliğinin benimsendiği hallerde olduğu gibi Ötekini eksiksiz kabul edip hem kendi hem de Ötekinin eksikliğini bastırmaktansa, feminen yapının yol göstericiliğinde eksik olarak, toplumsal yapının da eksikliğini ortaya koyabilir. Bu durumda, kendinde toplumu feminen bir yapı olarak ve toplumun öznenin feminen yapıları olarak ele almanın kapitalizmle mücadele de yeni yollar açabileceği söylenebilir. Bu olanağın ise feminen yapı ile proletarya arasındaki ilişkinin belirlenmesi ile güç kazanacağı açıktır.

SONUÇ

Lacancı psikanalizde hiçbir öznenin maskülen ya da feminen yapıya tam olarak ait olmadığını aksine bu iki belirleme arasında salındığını hatırlayalım. Bu durumda her bir öznenin bir yandan sistemi var eden bir yandan da onun hem ideolojik hem de yapısal imkânsız noktasına işaret ettiği ya da edebileceğini hesaba katmamız gerekir.

Bu şekilde, kapitalizm koşullarının Lacancı bir yorumunda işçi de yeni bir konuma ve anlama kavuşur. Öteki bu bağlamda hiç kuşkusuz kapitalizm koşullarına işaret eder. İşçi ise hem somut hem de ideolojik olarak (ki biri diğeri olmadan anlaşılabilir, bu çalışmada kısaca bahsettiğimiz meta fetişizmi irdemesi bunun net bir göstergesidir) Öteki olarak kapitalizmin eksikliğinin, kendinde ifşası anlamına gelir. İşçi aslında bu sistemde yoktur ya da olmaması gerekir. Marx'ın kullandığı proletarya kavramı da bu şekilde yeni bir anlama kavuşur. Proletaryanın, sınıf bilinci edinmiş işçi anlamına geldiği gerçeğinden hareketle, bu bilincin içeriğini yeniden yorumlayabiliriz.

Proletarya bu bağlamda kendi varlığındaki eksikliğin, kendi tözsüzlüğünün, belirlenmemişliğinin kapitalizmin eksikliğine işaret etmesi anlamına gelir. Bu durumda hedeflenmesi ya da mümkün olduğunun sürekli vurgulanması gereken, yeni, içerisinde herkesin mutlu olduğu, keyfini özgürce gerçekleştirdiği bir dünya değildir. Bu zaten kapitalizmde sürekli beslediği ancak asla mümkün olmadığını belirtmekten de imtina etmediği düşüncedir. O tam da bu şekilde kendi eksikliğini kapatmaya çalışmaktadır. Dahası bu düşünceyi beslemek proletaryayı bir geleceğe referansla yani bir başka *nesne a* olarak var etmek dolayısıyla onu proletarya olmaktan çıkarmak şu anki yokluğunu gelecekte varlığı ile telafi etmek ya da bunun için çaba göstermek anlamına gelecektir. Bu durum dolaylı olarak mücadele yöntemi olarak tıpkı kapitalizmin kendisi gibi maskülen yapıyı referans almak anlamına da gelecektir.

Ancak belki de sorun ve çözüm kapitalizm öznelerinin kendi ontolojik eksiklikleri temelinde işlev gösterdiğini gösterme becerisidir. Bu çıkarım bizi öncelikle son kısmın başında atladığımız sorulara götürür. Söz konusu ilk soruyu şu şekilde formüle edebiliriz; ontolojik bir belirlenim ile tarihsel bir bakış açısını bağdaştırma. Öncelikle bu soruyu yanıtlamakta fayda var. Görüleceği gibi bu sorunun cevabı, ikinci soruya da yani patriarkal kapitalizmle mücadele yönteminin de yolunu gösterecektir.

Bu noktada Althusser bir kez daha yol gösterici olabilir. Bu sorunun ortaya çıkışında Marx'ın oldukça indirgeyici bir yorumu örtük olarak benimsenmiştir. Bu yoruma göre "Marksist teori, nesnesine dair hakikati önceden kendinde bulundurduğunu iddia etmez, zira nesnesi özünde "tarihsel" olduğundan onu önceden bilemez, bu nesneyi ancak onun tarihsel niteliğini kabul ederek, bir teori olarak kendisine tarihsel bir nitelik atfederek bilebilir" (Althusser, 2021, s. 35). Bu bakış açısının adını doğru koymak gerekir; Marksizm değil tarihselcilik.

Tarihselcilik tüm gerçek olanı tarihsel olana indirger, varolan tek şey tarihsel olandır; bu yalnızca bütün bir bilgiyi değil, tüm bir imlemi, her bir sözcüğü tarihsel olana indirger; şu halde, hiçbir sözcük bize tarihsel olanı açıklayamadığı gibi, onun hakkında hiçbir şey de diyemez, zira her sözcük ve her anlam zaten önceden tarihseldir (Althusser, 2021, s. 41).

İçinden çıkılması gereken tuhaf dahası anlamsız bir döngü. Çıkışı ise bizzat Marx'ın kendisi vermiştir. Tarih tarihsellikle yani değişimle açıklanamaz. "Tarih istikrarlı bir yapı tarafından üretilmiş koşul ve araç olarak, bu istikrarlı yapının yeniden üretiminin değişimiyle tanımlanır" (Althusser, 2021, s. 42). Bir başka ifade ile her şey değişmez ya da her zaman değişmez. Kimi zaman aynı sistem içerisinde sistemin sürmesi için değişimler yaşanır (kapitalizm) kimi zaman ise bu yapıların kendisi kendi yapısal nedenleriyle değişir (feodalizmden

kapitalizme geçiş). Değişim süreklidir belki, ama değişimlerin niteliği farklıdır.

Marx'ın bu konudaki katkısı ise kapitalizmin aynı kalabilmesinin koşulunun yani varlığını sürdürmesinin ancak kendini farklı bir biçimde de olsa yeniden üretmek mümkün olduğunu göstermesidir. Bir başka ifade ile kapitalizm değişmemek için değişir. Bu durum, tam da Lacan'ın psikanaliz düşüncesinde, maskülen yapının konumuna tekabül eder. Bu yapıyı benimseyen özne de sürekli farklı *nesne a'*lar peşinde koşmakta ancak kendi ve sistemin eksikliği temelinde hareket etmeyi reddetmektedir. Feminin yapıdaki özne ise aksine kendindeki değişimle toplumu değiştirdiği kadar, toplumda gerçekleştireceği değişimle kendini değiştireceğinin farkındadır çünkü o bir öteki olarak Ötekine dahildir. O halde Lacan'ın psikanaliz anlayışının ontolojik belirlenimlerini tarihsel olmadığı için reddetmek Marx'a değil, tarihselciliğe terstir. Peki, bu ondan yararlanmak için yeterli bir gerekçe midir?

Bu çalışmada özneye dair yapılan çıkarımlar da ontolojinin değişmeyen yapısının gereklerinden ziyade kapitalizmin ya da sembolik yapının değişmeyen karakterine dair çıkarımlar olarak değerlendirirse sorun ortadan kalkar. Onlar bu zeminde kapitalizmde yaşanan görelideğişimi açıklamak için gerekli olan sabitler haline gelirler. Bu makalede de bu yönde bir çaba gösterilmiştir.

Marksist felsefenin sürdürdüğü teorik sınıf savaşında tarih kıtası ile birlikte psikanalizden de yararlanmasından daha doğru bir ifade ile yararlanmaya devam etmesinden büyük kazanımlar doğabilir. Nitekim mücadele, bilimlerle onların kendiliğinden ideolojisini ayırmak kadar ortaya çıkan bilimlerden yararlanmak ile de verilir. Bir başka ifade ile teoriyi, felsefeyi ve onun bir parçası olan ontolojiyi ya da bilimlerini tarihselleştirmek ya da reddetmek (ki bir noktada bu iki tavır kesişir) bir çözüm değildir aksine bir mevziyi terk etmek anlamına gelir.

O halde öncelik, disiplinlerin kendi iddialarının ya da işaret ettiklerinin, kapitalizmin değişmeyen ve değişen yapısına dair bildiklerimizle olan tutarlılığını öne çıkarmaktır. Bu makale özelinde dile getirmek gerekirse, psikanalizi ve ontolojiyi değişmeyen aşkın bir temel olarak değil, aşılabilir bir yapıda olan kapitalizme dair belirlenim kaynakları olarak ele almak gerekir. Bu bağlamda ontoloji de üzerinde tarihin yaşandığı bir temel olmaktan çıkar, tarihi ve onda gerçekleşen değişmeleri algılamamızı sağlayan belirliliklerden biri haline gelir. Aralarındaki tutarsızlıkların, içerisinde tartıştığımız simgesel evrenin eksikliğine işaret ettiğini düşünmek ise (bizi gerçeğe ya da varlığa yaklaştırmasa da) hem yaşadığımız simgesel evrenin hem de mücadele alanının bir miktar daha genişlemesi ile sonuçlanabilir. Yalnızca feminin yapıda

kendisini gösteren öteki *jouissance* bu konuda oldukça yol gösterici olabilir.

Arzunun hareketinin mücadelenin kendisinde ayrı tutulamayacağını akılda tutarsak bu belirlenim özellikle ayrı bir değer kazanır. Daha önce de belirtildiği gibi öteki *jouissance* Ötekinin eksikliğinden alınan keyfi kendisine temel alır. Bu anlamda, kapitalizmle mücadele onun bir bütünlük, tamlık olarak vaatlerine yerine getiremeyeceği gerçeğinden hareket eder hale gelir. Bu tamlığın sistem içerisinde gerçekleşmesi mümkün değildir çünkü sistemin devindiricileri (proletarya) ve onun eksikliğini kendiliğinden, kendiliklerinde ifşa edenler (feminen yapıdaki özneler) sistem tarafından tanımlanamadan kalırlar. Bu durumda, mücadele sistem içerisinde tanımlanma çabasından ziyade, kendini de tanımlamaktan aciz olan bu sistemin eksikliğinden keyif almaktan geçiyor olabilir. Bu bakış açısı, bir yandan özne ile öznenin dahil olduğu sistemi değiştirme arasındaki ikilemi ortadan kaldırırken, diğer yandan da mücadeleyi bir keyif haline getirir.

Özne ve sistem arasındaki ikilik ortadan kalkar çünkü özne kendisinde hedeflediği değişimi bu anlayış içerisinde ancak sistemde daim kılarak gerçekleştirebilmektedir. Aynı şekilde sistemin değişimi de öznelerin değişmesi anlamına gelir. Bu değişimi gerçekleştirmek de kendisinde bir keyiftir çünkü bu kez değişmemek için değil değişmek için değişmektir hedeflenen. Arzunun hareketi bu şekilde bilinçli bir şekilde özgür kılınabilir. Bu durumda toplumsal olarak anlam veremediğimiz yani kabul edemediğimiz durumlara da iki yaklaşım biçimimiz olduğunu söyleyebiliriz. Onların yanlışlığını reddetmek elzemdir hiç kuşkusuz ancak aynı şekilde onları tamamlayacak bir mükemmellik durumu, tamamlanmışlık durumu hayal etmek yerine, onların tamamlanmamışlığı ile uyum içerisinde ilerlemeyi seçebiliriz. *Jouissance* yerine öteki *jouissance*'ın peşinde koşabiliriz. Bu şekilde hayali ve asla gerçekleşmeyecek bir tamlık yerine değişimi hedeflemiş oluruz. Her zaman sürececek bir değişimi. Değişmezliği değiştirmeyen değil, sistemin eksikliğini kucaklayan ve bu şekilde onu değiştiren bir değişimi.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Mali Destek | Atıf Şekli: Faik Onur ACAR, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | Faik Onur ACAR has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makale Faik Onur ACAR tarafından tek başına hazırlanmıştır. | Faik Onur ACAR was prepared by the author alone.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Faik Onur ACAR tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by Faik Onur ACAR.

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Faik Onur ACAR, makalenin tüm süreçlerinde Vira Verita E-Dergi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Vira Verita E-Dergi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Vira Verita E-Dergi'den başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | Faik Onur ACAR declares that he complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Vira Verita E-Journal in all processes of the paper and that he does not make any falsification of the data collected. In addition, he declares that Vira Verita E-Journal and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Vira Verita E-Journal.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (4. Baskı). (Y. Alp ve M. Özışık Çev.). İletişim Yayınları. (Özgün eser basım 1970).
- Althusser, L. (2021). *Ne Yapmalı?* (1.Baskı). (Y. C. Uslu Çev.). Sel Yayınları. (Özgün eser basım 2018).
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri* (1. Baskı). (B. Vardar ve M. Rifat Çev.). Kültür Bakanlığı Yayınları. (Özgün eser basım 1964).
- Evans, D. (1999). *Lacancı Psikanalize Giriş Sözlüğü* (1. Baskı). (U. Y. Kara ve T. Sivrikaya Çev.). Isık Yayınları. (Özgün eser basım 2017).
- Fink, B. (1995). *Lacancı Özne* (1. Baskı). (K. Güleç Çev.). Encore Yayınları. (Özgün eser basım 1995).
- Freud, S. (1994). *Psikanalize Giriş Dersleri* (1.Baskı). (S. Budak Çev.). Öteki Yayınları. (Özgün eser basım 1916-1917).
- Freud, S. (2020a). *Küçük Hans* (1. Baskı). (A. Fırat Çev.). İş Bankası Yayınları. (Özgün eser basım 1909).
- Freud, S. (2020b). *Totem ve Tabu* (1. Baskı). (Z.A. Yılmazır Çev.). İş Bankası Yayınları. (Özgün eser basım 1913).
- Green, A. (1992). *Kastrasyon Kompleksi* (1. Baskı). (L. Kayaalp Çev.). İletişim Yayınları. (Özgün eser basım 1990).
- Lacan, J. (1993). *The seminar of Jacques Lacan: Book III: The psychoses 1955-1956* (1. Baskı). (R. Girgg Çev.). W. Norton ve Company.(Özgün eser basım 1981).
- Lacan, J. (1994). *Fallus'un Anlamı* (1.Baskı). (S. M. Tura Çev.). Afa Yayınları. (Özgün eser basım 1971).
- Lacan, J. (2017). *Babanın Adları* (1. Baskı). (M. Erşen Çev.). Monokl Yayınları. (Özgün eser basım 2005).
- Lacan, J. (2019). *Yine / Hala* (1. Baskı). (M. Erşen Çev.). Metis Yayınları. (Özgün eser basım 1975).
- Lacan, J. (2022). *Freud'un Teorisinde ve Psikanalizin Tekniğinde Ben* (1.Baskı). (S. Kılıç Çev.). Metis Yayınları. (Özgün eser basım 1978).
- Marx, K. (2010). *Kapital 1. Cilt* (12. Baskı). (M. Selik ve N. Satlıgan Çev.). Yordam Yayınları. (Özgün eser basım 1867).
- McGowan, T. (2018). *Sahip Olmadığımız Şeyin Keyfini Sürmek* (1.Baskı). (K. Güleç Çev.). İmge Yayınları. (Özgün eser basım 2013).
- Sokal, A. ve Bricmonth, J. (2023). *Son Moda Saçmalar* (2.Baskı). (B. Gönülşen Çev.). Alfa Yayınları. (Özgün eser basım 1998).
- Tomsic, S. (2017). *Kapitalist Bilinçdışı* (1.Baskı). (B. E. Aksoy Çev.). Metis Yayınları.(Özgün eser basım 2015).
- Zupancic, A. (2011a). *Cinsellik Nedir?* (1.Baskı). (B. E. Aksoy Çev.). Metis Yayınları. (Özgün eser basım 2017).
- Zupancic, A. (2011b). *Komedi: Sonsuzun Fiziği* (1. Baskı). (T. Birkan Çev.). Metis Yayınları. (Özgün eser basım 2007).
- Zupancic, A. (2018). *Neden Psikanaliz?* (2.Baskı). (B. E. Aksoy Çev.). Metis Yayınları. (Özgün eser basım 2008).

ⁱ Bu makalenin ilk biçimi, ViraVerita 10. Yıl Teori ve Yaşam: Bir Aradalığın İmkanları Sempozyumu'nda 24 Kasım 2023 tarihinde "Lacancı Psikanalizde Travma, Bilinçdışı ve Toplumsallık" adıyla, tebliğ edilmiştir.